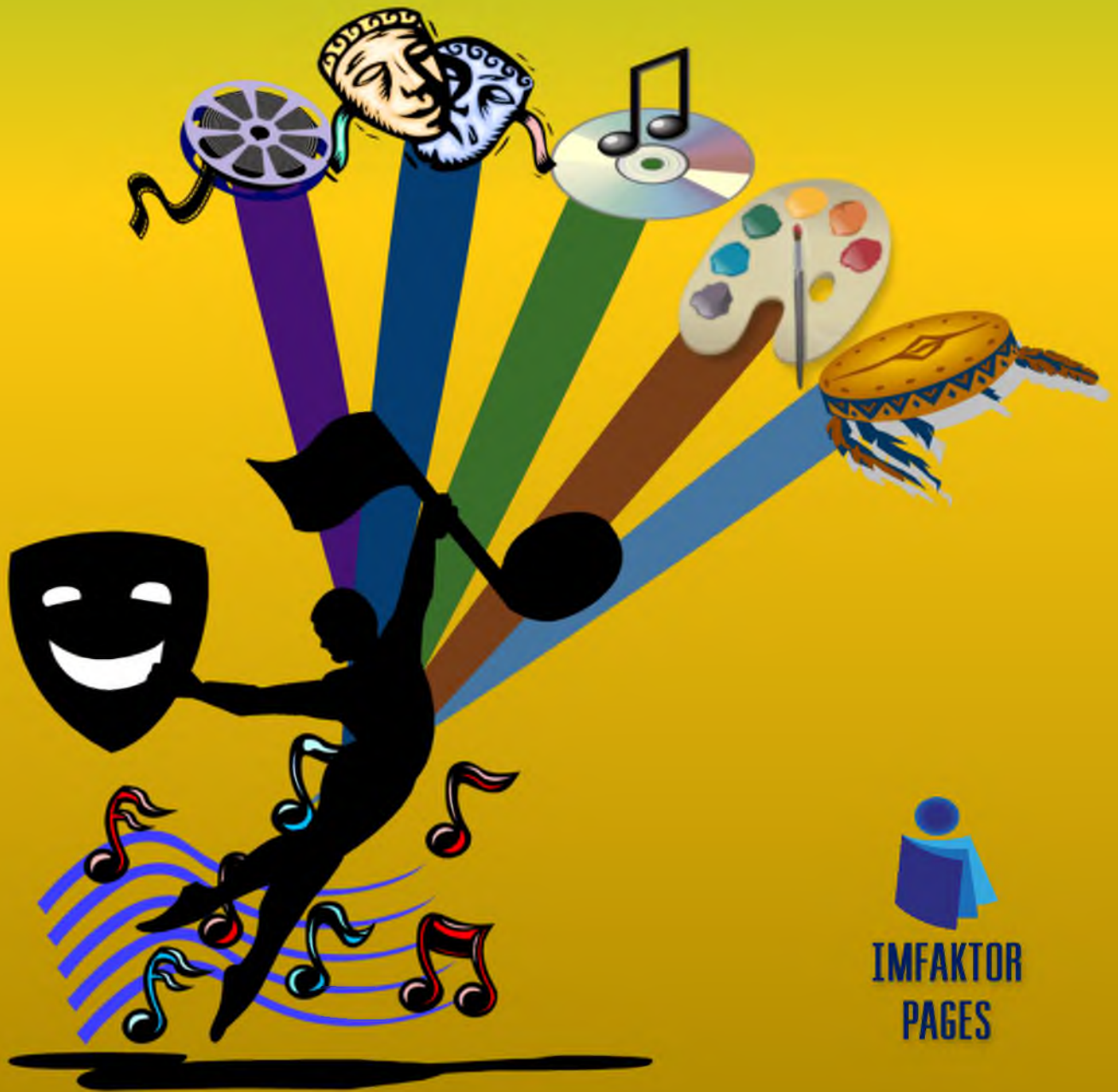

№ 1 | МАРТ | 2023

МАДАНИЈАТ ВА САЊАТ

ISSN: 2181-4562
DOI Journal 10.56017/2181-4562

МАДАНИЯТ ВА САЊАТ ЖУРНАЛИ

I-ЖИЛД, I-СОҢ

ЖУРНАЛ КУЛЬТУРА И ИСКУССТВО

ТОМ-I, НОМЕР-I

JOURNAL OF CULTURE AND ART

VOLUME-I, ISSUE-I

ТОШКЕНТ – 2023

МАДАНИЯТ ВА САНЪАТ ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ КУЛЬТУРА И ИСКУССТВА | JOURNAL OF CULTURE AND ART

№ 1 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.56017/2181-4562-2023-1>

БОШ МУҲАРРИР:

Халикулова Гўзал Эркиновна

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти профессори в.б., Санъатшунослик фанлари номзоди

МАСЪУЛ МУҲАРРИР:

Мелиқўзиёв Иқбол
Мамасодиқович

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти кафедра мудири, профессор в.б., Санъатшунослик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ:

Касимов Нозим Козимович

Маданият ва туризм вазирлиги “Таълим ва илм-фанни ривожлантириш бошқармаси” бошлиғи, профессор Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти Нукус филиали Санъатшунослик факультети декани, Тарих фанлари номзоди, профессор

Ходжаметова Гулчира
Илишевна

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти кафедра мудири, доцент, Санъатшунослик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Абдувоҳидов Фахриддин
Мелигалиевич

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти “Саҳна нутқи” кафедраси доценти

Умаров Мамур
Боташикович

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти “Санъатшунослик ва маданиятшунослик” кафедраси профессори в.б., фалсафа фанлари номзоди

Худоев Ғани Муҳаммадович

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти кафедра мудири, Санъатшунослик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Бердиханова Шахида
Нурлыбаевна

Юнус Ражабий номидаги Ўзбек миллий мусиқа санъати институти “Ўзбек мақоми тарихи ва назарияси” кафедраси мудири, санъатшунослик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Дўсанов Раҳимжон
Раимқулович

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти “катта ўқитувчи”, мустақил тадқиқотчи

Суннатиллаев Асатилло
Суннатович

Юнус Ражабий номидаги Ўзбек миллий мусиқа санъати институти “Илмий тадқиқотлар, инновациялар ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш” бўлими бошлиғи, мустақил изланувчи (PhD)

Мазкур фанлараро илмий-амалий журнал Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2023 йил 24 февраль куни № 065356-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Саҳифаловчи/Page Maker/Верстка: Абдураҳмон Хасанов

Таҳририят манзили: <https://imfaktor.uz>, 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55, E-mail: tahririyat@imfaktor.uz

© IMFAKTOR Pages, 2023 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2023 йил.

МАДАНИЯТ ВА САЊЪАТ ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ КУЛЬТУРА И ИСКУССТВО | JOURNAL OF CULTURE AND ART

SAPARKULOVA Sarbinaz

*O'zbekiston san'at va madaniyat instituti
Nukus filiali talabasi*

SEITJANOVA Kamar

*O'zbekiston san'at va madaniyat instituti
Nukus filiali o'qituvchisi*
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7782792>

ISTIQLOL YILLARIDA YARATILGAN ASARLARDA MILLIYLIKNI IFODA QILISHNING IJODIY DOIRASI

ANNOTATSIYA

Asarda xalq musiqa ijodiyoti namunalari orqali gavalantirilgan lavhalar muvaffaqiyatli chiqqan, biroq rechitativlarda musiqa va nutqni ohangga solishda nomuvofiqlik seziladi. Kompozitorlar mazkur asarda dramatik spektaklni musiqalashtirish uslubiga barham berdilar. Bu asarda musiqa jo'r bo'libgina qolmay, balki tashkiliy ahamiyat kasb etadi. Ariyalar oddiygina ijro etiladigan qo'shiq sifatida emas, balki qahramon obrazini yorituvchi vosita bo'lib keldi.

Ka'lit so'zlar: opera, asar, musiqa, balet, simfoniya, orkestr, ariya, ritmika, kompozitor, janr.

ТВОРЧЕСКИЙ РАЗМАХ ВЫРАЖЕНИЯ НАРОДНОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ, СОЗДАНЫХ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

АННОТАЦИЯ

В произведении удачно выделены сцены, воплощенные образцами народной музыки, но в речитативах наблюдается несоответствие в настройке музыки и речи. В этом произведении композиторы покончили со стилем музицирования драматического спектакля. В этой работе музыка является не только аккомпанементом, но и имеет организационное значение. Арии пришли не как простые песни, а как инструмент для освещения образа героя.

Ключевые слова: опера, произведение, музыка, балет, симфония, оркестр, ария, ритм, композитор, жанр.

THE CREATIVE SCOPE OF EXPRESSING NATIONALITY IN THE WORKS CREATED DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

ANNOTATION

In the work, scenes embodied by examples of folk music were successfully released, but in the recitatives there is an inconsistency in the tuning of music and speech. Composers have put an end to the style of musicalizing a dramatic performance in this work. In this work, music is not only an accompaniment, but also has organizational importance. Arias came not as simple songs, but as a tool to illuminate the image of the hero.

Key words: opera, work, music, ballet, symphony, orchestra, aria, rhythm, composer, genre.

O'zbekistonda opera janri XX asr boshida o'zbek musiqali dramasi rivoji asosida, shuningdek chet el mumtoz operasi ta'sirida yuzaga keldi. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Toshkentda gruzin, italyan, tatar, rus va ozarbayjon opera truppalari gastrolga kelgan. 1918-yildan Rus opera teatri o'z faoliyatini boshladi 1929-yilda Muhiddin qori Yoqubov tashabbusi bilan o'zbek musiqali teatri ishga tushdi. Uning repertuari asosan musiqali dramalardan iborat bo'lgan. Mazkur teatr sahnasida o'zbek tilida birinchi bo'lib M.Magomayevning "Nargiz", E.Brusilivskiyning "Er Targ'in" operalari qo'yildi. O'zbek opera va balet truppasi O'zbek musiqali teatri zaminida yuzaga kelib, o'z faoliyatini kompozitorlar S.Vasilenko va M.Ashrafiy yaratgan "Bo'ron" (1939) operasi bilan boshladi. Operaning premyerasi 1939-yil 11-iyunda Toshkentda bo'lib o'tdi. K.Yashin librettosi, - bu asarning sahnalashtirilishi O'zbekistonning musiqali teatr hayotida katta voqea bo'ldi. Aynan, "Bo'ron" operasi premyerasidan so'ng musiqiy dramatik teatr O'zbek Davlat opera va balet teatri nomini oldi.

Opera-lotincha so'zdan olingan bo'lib, mehnat maxsuli, asar degan ma'noni bildiradi. Opera qorishma (sintetik) janr hisoblanadi, u o'zida bir necha san'at turlarini mujassam etadi: unda dramaturgiya, musiqa, tasviriy san'at va raqs san'ati shakllari yaxlit saxnaviy jarayonda uzviy bog'lanadi. Lekin musiqa ular orasida yetakchi o'rinni egallaydi. Operaning adabiy asosi- librettodagi voqealar musiqiy dramaturgiya vositalari bilan, avvalo vokal musiqa shakllarida gavdalantiriladi. Qaxramonlarning hissiy kechinmalari asosan yakkaxon xonandalar ijrosidagi ariya, kavatina kabi tugal musiqa lavhalarida o'z ifodasini topadi [1, B.69].

Turli vokal ansambl (duet, trio va boshqalar) larda qahramonlarning o'z aksini topadi. Xor esa ro'y berayotgan voqealarning izohlovchi vositasi vazifasini bajaradi, uning yordamida xalq hayoti lavhalari gavdalanadi. Operada orkestr ham katta o'rin egallaydi. Vokal shakllariga jo'r bo'ladi, mustaqil cholg'u qismlarda vaziyatning mazmunini ochib beradi. Operaning tuzilishi uning g'oyaviy maqsadiga, syujet xususiyatlariga va uslublariga hamda kompozitorning ijodiy tafakkuriga bog'liq.

Shunday qilib, rus va o'zbek kompozitorlarining hamkorligida yaratilgan birinchi opera "Bo'ron" va "Layli va Majnun" o'zbek musiqa teatri keyingi rivojiga asos bo'ldi, zamonaviy professional san'atning murakkab janrlarini o'zlashtirishga yordam berdi. O'zbek musiqali teatri o'zining o'n yillik (1929-1939) faoliyati davomida Musiqali etnografik ansambllardan musiqali nomerlarga ega dramatik spektakllar orqali musiqali drama hamda undan operagacha bo'lgan yo'lni bosib o'tdi.

"Maysaraning ishi" operasi xalqchilligi, asl hajviyligi, badiiy vositalarining o'ziga xosligi uning nafaqat O'zbekistonda, balki chet davlatlarida ham shuhrat qozonishiga sabab bo'ldi. Kompozitor tomonidan operettaga aylantirilgan bu asar "Maysaraning nayranglari" degan yangi nom bilan Lodz teatri (Polsha) da namoyish etilgan. (2. Asar 1975-yil 26-oktabrda namoyish etilgan.) Urushdan keyingi yillarda birinchi bolalar operasi "Yoriltosh" yaratildi. Kompozitor S. Boboyev ushbu asarni yaratishda har bir bolaga tanish bo'lgan xalq qo'shiqlaridan foydalangan.

Musiqali teatr ijodiyotining boshqa e'tiborli yutuqlaridan biri bolalar uchun yaratilgan asarlardir. Ushbu yo'nalishda N.Norxo'jayev, A.Ergashev, A.Mansurov, A.Ikromov, va boshqa kompozitorlar samarali ijod qilmoqdalar. Xususan, N.Norxo'jayevning "Burgutcha va toychoq", "Ona bolam deydi, bola onam deydi" musiqali spektakllari, A.Ikromovning "Olovuddinning sehrli shamchirog'i", A. Ergashevning "O'n ikki oy" musiqali ertagi. A.Mansurovning "Hayvonlar sultoni" operasi tinglovchilar tomonidan qizg'in qarshi olinmoqda. Yoshlarbop qiziqarli mavzular tanlab olinayotganligi jozibador kuy-qo'shiqlarning yangrashi zamonaviy estrada uslubiga xos ritmlarning ishlatilishi xushchaqchaq kayfiyat bag'ishlasa sahna harakatlarining tabiiyligi bilan tomoshabinni ishontira olganligi mazkur asarlarga katta muvofaqqiyat baxsh etadi [3, B.96].

Balet (lotincha Ballo- raqsga tushaman) - asar mazmunini musiqiy xoreografik obrazlar vositasi bilan ifodalanadigan sahna san'ati turi bo'lib, o'zida san'atning dramaturgiya, musiqa, xoreografiya, tasviriy san'at kabi turlarini uyg'unlashtiradi, bu hammasi alohida-alohida mavjud bo'lmay, baletning sintez markazi bo'lgan xoreografiyaga bo'ysunadi. Balet librettochi, kompozitor, baletmeyster va rassom hamkorligida yaratiladi. Baletning dramaturgik asosi librettodan asarning asosiy mazmuni, g'oya, ziddiyat va xarakterlari aniq belgilanadi.

Libretto ko‘pincha adabiy asarga asoslanib, uni musiqa va xoreografiyada gavalantirish imkoniyati hisobiga olinadi. Senariy asosida esa kompozitor balet musiqasini yaratadi. Uning izchilligi, sahna ko‘rinishi, parda va nomerlarga bo‘linishi senariyda ko‘rsatiladi. Musiqa faqat senariyni ifodalabgina qolmay, balki musiqali obrazlarning mazmuni bilan uni boyitadi. Balet musiqasi xoreografiyani yaratish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Balet - musiqada yozilgan, xoreografiyada gavalantirilgan drama [4, B.102].

O‘zbek baletlarining dastlabki partituralarida folklor materiali syuita tamoyillarida mujassamlashtirilgan bo‘lsa, oxirgi o‘n yillikka mansub asarlarda xalq ijodi manbalarini erkinroq talqin etishga va voqeani musiqali sahna ifodasida zamonaviy usullarga spektakl musiqa dramaturgiyasining yaxlitligiga erishildi.

Istiqlol yillarida yaratilgan asarlarda milliylikni ifoda qilishning ijodiy doirasi asta-sekin rivojlanib borganini, voqeani aniqroq anglana boshlaganini kuzatish mumkin. Bu davrda milliy an‘analarga, xalqimiz tarixiga, o‘rta asrlarda yashab ijod etgan buyuk allomalar hayoti va ijodiga e‘tibor kuchaydi. Zamonaviy o‘zbek musiqasining bu davrdagi yana bir asosiy xususiyati milliy merosimiz, adabiyotimiz, tasviriy san‘atimizning boy an‘analariga egadirlar. Bu borada yangi sahna asarlari, jumladan M.Bafoyevning ”Buyuk ipak yo‘li” Shou baletida tasviriy san‘at, musiqa, plastika, chiroq bezaklari vositalari orqali o‘rta asr sharq davlatlarining mushtarak obrazi yaratildi. Ayni shu davrda turli janrlar mushtarakligi natijasida yangi shakldagi asarlar paydo bo‘ldi. M.Bafoyevning ”Zardo‘sh tiylar marosimi” balet - oratoriyasi bunga misol bo‘la oladi. M.Bafoyevning ”Nodira” (1991), ”Ulug‘bek” (1992), ”Moziydan nur” (1995) telebaletlari ”Tanovar” xalq raqs teatr - studiyasi tomonidan milliy raqslari va xalq xoreografiya uslublarida tayyorlangani katta qiziqish uyg‘otadi. Baletlarning ayrim lavhalari videokliplar tarzida, shuningdek, ommaviy tomoshalarda namoyish etildi.

1997-yilda A.Navoiy nomidagi teatr sahnasida birinchi o‘zbek komik baleti S. Yudakovning ”Nasriddinning ishi” sahnalashtirildi. Yumoristik asosga ega bu asar xoreografiyaning ham komik tabiatini belgilab berdi. Spektakl an‘anaviy xalq komediyasi uslubida yaratilgan. Uning barcha obrazlari muayyan qiyofalar - niqoblar sifatida talqin etilgan. Bunda tarozining pallasi goh aqlli va tadbirkor Nasriddin tomon og‘adi. Xoreografiyaning ifoda vositalari miqiyosida kechinmali lirik monologni ham, kulgili duetni ham, yorqin va bo‘yoqdor ommaviy sahnani ham uchratamiz mumkin. Balet ijodiyoti uchun musiqiy rivojlanishida tahlil qilish va ana shu asosdagi musiqiy-sahnaviy konsepsiyaga intilish tamoyillari 90-yillarga xosdir. Umuman, so‘nggi o‘n yillik shubhasiz, tomoshabinlarga quvonch va zavq olib kelganligi bilan O‘zbekiston opera va balet teatri tarixidan joy oladi [5].

Xulosa qilib aytganda, opera janrida mazmunni talqin qilishda asosiy urg‘u milliy va umumbashariy ma‘naviy qadriyatlarni tarannum etishga qaratildi.

ИҚТИБОСЛАР

1. Yuldasheva N. Rahmatova N. O‘zbek musiqa adabiyoti. “Iqtisod-moliya” Toshkent. 2010-yil. 69- bet.
2. Jabborov A. Musiqiy drama va komediya janrlari. O‘zbekiston kompozitorlarining ijodiyotida. O‘z D.K. Toshkent. 2000-yil -188 bet.
3. Sharipova T. M. “Musiqqa o‘qitish metodikasi” (O‘zbekiston’quv qo‘llanma Toshkent 2008-yil).-96 bet.
4. Muhammedova G. Xonandalik uslubiyati asoslari. O‘z.D.K. Toshkent 2007-yil. -102 bet
5. Xodjametova G. “Qaraqalpaq muzika tariyxi rawajlaniwında kompozitorlardıń tutqan ornı” (Monografiya) Toshkent. Fan ziyosi nashriyoti. 2021 yil.

ISSN: 2181-4562
DOI Journal 10.56017/2181-4562

МАДАНИЯТ ВА САЊАТ ЖУРНАЛИ

I-ЖИЛД, I-СОН

ЖУРНАЛ КУЛЬТУРА И ИСКУССТВО

ТОМ-I, НОМЕР-I

JOURNAL OF CULTURE AND ART

VOLUME-I, ISSUE-I

«Маданият ва санъат» электрон журнали 2023 йил 24 февраль куни № 065356-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Муассис: «IMFAKTOR Pages» масъулияти чекланган жамияти.

Таҳририят манзили: 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55

Эл. почта: tahririyat@imfaktor.uz

Веб-сайт: www.imfaktor.uz